

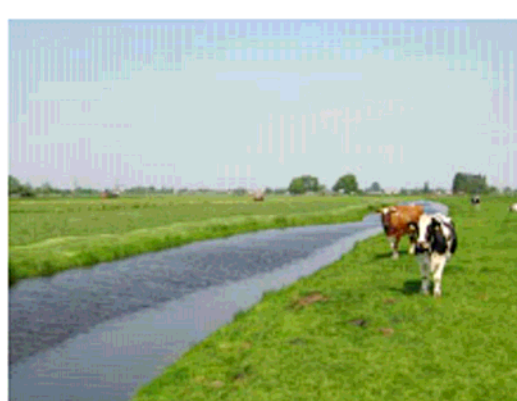
Is het gras bij de buren groener?

*Bijeenkomst over beloning voor
publieke diensten door agrariërs
24 juni 2008*

*Kaasboerderij Van Veen
Zoeterwoude*

Yorkshire Dales (foto: Gerard van Wakeren)

De Blauwe Polder (foto: Nicolaas van Everdingen)

Verslag

*Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK)
Raad voor het Landelijk Gebied (RLG)*

Inleiding

Voor u ligt het verslag van de bijeenkomst 'Is het gras bij de burens groener?' Het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) en de Raad voor het Landelijk Gebied (RLG) organiseerden op 24 juni 2008 deze bijeenkomst over beloning van publieke diensten voor agrariërs. Centraal stond de vraag wat we in Nederland kunnen leren van ervaringen in Engeland.

Eind 2007 constateerden RLG en NAJK onafhankelijk van elkaar dat we wellicht kunnen leren van de Engelse aanpak van beloning van agrariërs voor het leveren van publieke diensten. De RLG deed dit in een advies over de toekomst van het Europees landbouwbeleid met de titel 'Publieke belangen centraal'. Het NAJK deed dit naar aanleiding van een bezoek aan Engeland. Het ministerie van Verkeer & Waterstaat had NAJK en het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) gevraagd het Engelse systeem van *Environmental Stewardship* onder de loep te nemen.

Onafhankelijk van elkaar ontstond bij zowel RLG als NAJK het idee om met een aantal betrokkenen en met inbreng vanuit Engeland, te kijken wat we van de Engelsen kunnen leren. Niet vanuit het idee dat daar alles beter is en wij het niet goed doen. Maar wel vanuit de gedachte dat het goed is te leren van ervaringen van anderen.

De bijeenkomst werd gecombineerd met de feestelijke start van de *pilot* 'Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet'. In deze *pilot* gaan NAJK-edu, CLM, Natuurlijk Platteland West en het Hoogheemraadschap van Rijnland ideeën in praktijk brengen die CLM en NAJK in Engeland hebben opgedaan.

Het Engelse *Environmental Stewardship scheme* is recent geëvalueerd. Eén van de betrokkenen bij die evaluatie, Stephen Chaplin (*Natural England*), heeft een aantal lessen uit die evaluatie met de 30 aanwezigen gedeeld. *Natural England* is als adviesorgaan van het Engelse ministerie van landbouw vergelijkbaar met RLG, maar is daarnaast ook actief in de uitvoering van regelingen. De bijdrage van Stephen Chaplin vond heel eigentijds op klimaatneutrale wijze plaats: per videoverbinding. Na zijn presentatie was er ruimte voor vragen en vervolgens discussie. We beginnen met een korte terugblik op de oogst van de bijeenkomst. Daarna volgt een weergave van de grote lijn van de presentatie en de discussie die daarop volgde.

Inhoud

Inleiding

1. Terugblik
2. Overzicht presentatie door Stephen Chaplin (*Natural England*)
3. Vragen aan Stephen Chaplin
4. Afttrap *pilot* 'Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet' door Gerard Doornbos (Hoogheemraadschap van Rijnland) en Teunis Jacob Slot (Natuurlijk Platteland West)
5. Korte presentatie activiteiten gastheer en –vrouw Sjaak en Karin van Veen
6. Statements en discussie: wat leren we van Engeland?
7. Deelnemerslijst

1. Korte reflectie op de oogst van de middag

Het antwoord op de vraag of het gras bij de burens groener is, blijkt niet zo eenduidig. Wij kunnen zeker een en ander leren van de aanpak in Engeland. Maar dat geldt evenzeer omgekeerd.

De drie mensen die een eerste korte reactie gaven op de presentatie van Steven Chaplin noemden als belangrijkste voordelen van de Engelse aanpak:

- boeren worden meegenomen in de aanpak, vooral door uitgebreide voorlichting;
- het werkt *bottom up*;
- het bevat zowel generieke als regio-specifieke opties;
- er is redelijke mate van continuïteit;
- het boort inventiviteit van agrariërs aan;
- het is laagdrempelig: 51% van het areaal doet mee;
- grotere nadruk op continuïteit (o.m. contracten van 10 jaar);
- er is één overzichtelijk en integraal (punten)systeem.

In de discussie kwam helder naar voren dat de Nederlandse werkwijze ook zeker belangrijke voordelen kent. Meest prominent daarbij is de rol van agrarische natuurverenigingen. Daar waar de manier van werken in Engeland nog helemaal uitgaat van de individuele agrariër. Agrarische Natuurverenigingen spelen in Nederland een grote rol bij voorlichting en informatie voorziening. En ze zorgen voor onderlinge kennisuitwisseling. In Engeland ziet men de agrarische natuurverenigingen als interessant en leerzaam.

De veranderingen die optreden in het systeem van vergoeding voor publieke diensten bieden zeker kansen. Er komen steeds meer uitdagingen bij die vragen om een gebiedsgerichte aanpak, zoals klimaatverandering, de Kaderrichtlijn Water en verdroging. De individuele provincies worden verantwoordelijk voor Programma Beheer. Dat vergroot de kans op regionaal maatwerk en maakt het gemakkelijker om te zorgen voor betrokkenheid vanuit de regio.

De vraag of pijler 1 inderdaad afgeschaffd kan worden als er maar meer geld naar pijler 2 gaat, is niet echt beantwoord. Wel werd benadrukt dat het belangrijk is dat het beschikbare budget gebruikt wordt voor het vergoeden van agrariërs voor geleverde diensten.

In de uitwerking van Programma Beheer en in verschillende provinciale projecten zien we regelmatig elementen terug die tegemoet komen aan bovengenoemde voordelen van de Engelse aanpak. Dat is ook het geval in allerlei *pilot*-projecten, die de revue passeerden, zoals dat in de De Utrechtse Venen en het project rond de Peel. Ook het *pilot-project* waarin het Hoogheemraadschap, NAJK-edu, CLM en NPW samenwerken, lijkt goed te scoren op het bovenstaande lijstje. Dus wie weet realiseren we daar wel *'the best of both worlds'*

Gert van der Bijl , RLG
Nicolaas van Everdingen, NAJK-edu

2. Hoofdlijn presentatie dr. Stephen Chaplin

*Principal Specialist, Evidence Team, Natural England*¹:
'Het Environmental Stewardship Scheme in Engeland'

Steven Chaplin geeft een overzicht van het *Environmental Stewardship Scheme* en gaat daarbij met name in op keuze voor nationale of regionale aanpak en op het belang van voorlichting. In het onderstaande kort de hoofdlijn van zijn presentatie.

Achtergrond

- *Environmental Stewardship* (ES) is een nieuw landbouw-milieu programma gelanceerd in het midden van 2005, het verving eerdere programma's;
- *Environmental Stewardship* (ES) bestaat uit de elementen *entry-level* (ELS) en *higher-level* (HLS). HLS heeft ook een biologisch onderdeel;
- ES betaalt grondgebruikers voor het leveren van publieke goederen, met betaling gebaseerd op gedeelde inkomsten. Fondsen zijn afkomstig van het PlattelandsOntwikkelingsProgramma van Engeland, m.n. onder artikel 39 van Verordening 1698/2005.

Tabel: ELS en HLS vergeleken

Entry Level Scheme (ELS)	High Level Scheme (HLS)
Ongericht niet-concurrerend schema dat zich richt op hoge deelname verspreid over het hele land. Grondgebruikers ontvangen betalingen voor eenvoudige effectieve milieumaatregelen	Keuzemenu, complexere maatregelen, gericht op specifieke landschapstypen en – elementen die van bijzondere waarde geacht worden
<i>Doelen:</i> <ul style="list-style-type: none">- tegengaan achteruitgang soorten- tegengaan verlies karakter landschap- tegengaan diffuse vervuiling- beschermen archeologie	
5-jarige overeenkomsten	10-jarige overeenkomsten
Intensiteit: 30 pond /ha (€ 38/ha)	Intensiteit: gem.: 200 pond / ha (€250/ha)
Geen steun voor investeringen	Programma voor investeringen
Budget voor 7 mln. ha.	Budget voor 1,9 mln ha.
Vooral onderhoud aan bestaande elementen en steun voor bestaande bedrijfsvoering en beperkte aanpassingen	Ruimte voor flinke veranderingen in bedrijfsvoering en herstel van elementen
Beperkte ondersteuning met advies	Ondersteund door regio-specifiek advies

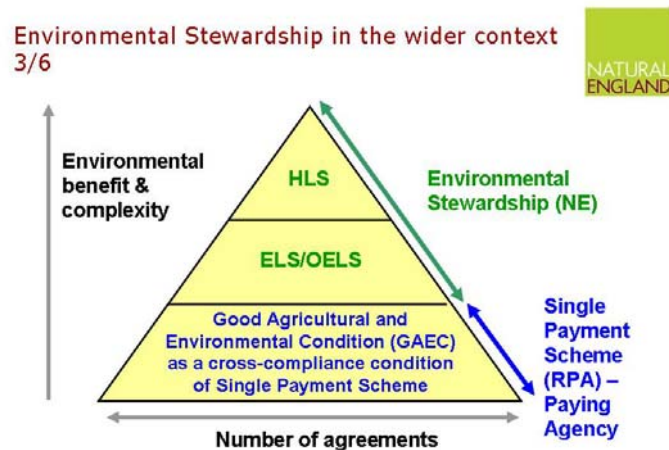
- Onlangs is een evaluatie afgerond, gericht op:

¹ *Natural England* is als adviesorgaan van DEFRA, het Engelse ministerie van Milieu, Voedsel en Plattelands-aangelegenheden, vergelijkbaar met RLG. Maar daarnaast heeft *Natural England* ook een grote rol in uitvoering en evaluatie van het beleid. De welluidende missie van *Natural England* is: *Natural England is here to conserve and enhance the natural environment, for its intrinsic value, the wellbeing and enjoyment of people and the economic prosperity that it brings.* Zie ook www.naturalengland.org.uk

- Nagaan of ES de geformuleerde doelen realiseert;
- Verzekeren dat het 'value for money' levert;
- Nieuwe beleidsprioriteiten meenemen;
- ELS bestaat uit 60 opties verdeeld in groepen:
 - beheer perceelgrenzen';
 - bomen en houtwallen;
 - historische en landschappelijke elementen;
 - bufferzones en randenbeheer;
 - akkerbouw;
 - gewastypen;
 - bodembescherming;
 - gras in laaglanden;
 - hooglanden.

Voor iedere optie worden punten gegeven (per ha / per m), iedereen kan kiezen uit opties, ieder bedrijf krijgt een totaal aantal punten.

- HLS is gericht, overeenkomsten worden ontwikkeld vanuit een BedrijfsMilieuPlan: een audit die de situatie en de mogelijkheden in kaart brengt. Management opties zijn ontwikkeld op basis van succesindicatoren (*outcome*). Overeenkomsten worden gesloten voor 10 jaar. Er is aanzienlijke regionale variatie.

5

Effectiviteit

- Deelname aan ELS is hoog: op dit moment 4,4 mln ha (ongeveer 51% landbouwareaal); uit de evaluatie blijkt dat de meeste opties leiden tot de gewenste milieu-effecten, maar dat soms de toegevoegde waarde beperkt is;
- HLS heeft hoge milieu-baten, maar deelname beperkt door budget (200.000 ha);
- Er zijn zorgen over het gat tussen de twee.

Bescherming van natuurlijke hulpbronnen in ES

In het voorgaande programma was bescherming van hulpbronnen geen doel. Nu maakt erosiebestrijding en bescherming van bodem en water wel onderdeel uit van het programma.

Meerdere doelen

De introductie van steeds meer nieuwe doelen vergroot de noodzaak om aandacht te besteden aan mogelijke tegenstrijdigheid. En er zijn steeds meer 'stakeholders': transparantie steeds crucialer.

Deelname

Er zijn flinke sectorale en regionale verschillen in deelname. Deelname is het grootst in het oosten, het laagst in heuvelachtige gebieden in noordwest Engeland. De 20 populairste opties (van de 60) zijn goed voor 90% van de punten. De keuze van de opties komt niet goed overeen met de vastgestelde prioriteiten in elke regio.

Advies

- Voor ELS is buiten de handboeken beperkte ondersteuning via adviezen, het belangrijkste is de telefonische helpline. De uitdaging is een goed adviesprogramma op te zetten dat regionaal gedifferentieerd is. Moet ook bijdragen aan betere balans van programma's.
- Voor HLS zijn er regionale adviseurs met 'care and maintenance' bezoeken. Uitdaging is dit verder uit te bouwen.

Ondersteuning met adviezen is essentieel om:

- deelname van agrariërs te stimuleren;
- boeren te beïnvloeden bij keuze van opties;
- boeren te ondersteunen om resultaat te optimaliseren.

Meer informatie:

- <http://www.defra.gov.uk/erdp/schemes/els/handbook/default.htm>
- mail: stephen.chaplin@naturalengland.uk

3. Vragen aan Stephen Chaplin

Heeft de Europese Commissie toestemming gegeven voor de termijn van 10 jaar? Volgens de informatie hier, zou dat niet mogen van Brussel. Hoe zit dat?

Dit klopt. Is een lastig punt. Brussel geeft geen toestemming voor overeenkomsten die langer duren dan 7 jaar. De Engelse overheid vond het belangrijk om langduriger afspraken te maken, en koos voor een periode van 10 jaar. Aangezien Brussel maar tot 7 jaar wil gaan, staat er voor de laatste 3 jaar (op dit moment) geen financiering tegenover. Concreet betekent dit dat de Britse overheid garant staat voor de laatste 3 jaar: lukt het niet om overeenstemming te bereiken in Brussel dan is het risico voor het rijk.

Hoe komt het dat itt de verwachting deelname in intensieve gebieden hoger is?

Hier zijn verschillende redenen voor te bedenken. Veel grote bedrijven hebben (delen) die niet zo geweldig productief zijn. Die gronden kunnen dan vrij gemakkelijk gemist worden. Bijv. in het oosten zitten veel mensen met grote bedrijven. De bedrijven in de berggebieden zijn vaak klein. Het zou ook goed kunnen dat conservatisme en weerstand tegen overheidsmaatregelen voor veel kleinere boeren een rol speelt.

Aangegeven is dat in HLS de focus ligt op outcome, op succesindicatoren. In Nederland is er recent veel discussie, veel weerstand tegen resultaatbeloning. Reden hiervoor is dat boeren het resultaat vaak maar mondjesmaat kunnen beïnvloeden. Is er in Engeland ook resultaatbeloning? En met zelfde effectbereik als hier?

Nee, echte output-financiering komt nauwelijks voor. Daar waar aangegeven is dat output voorop staat, wordt bedoeld dat de geformuleerde succes-indicatoren een belangrijke rol hebben gehad bij de keuze van instrumenten.

4. Aftrap pilot 'Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet'

Buiten op de brug, met uitzicht op een prachtige groene omgeving met boerensloot, markeren Gerard Doornbos (dijkgraaf Hoogheemraadschap van Rijnland) en Teunis Jacob Slob, (voorzitter Natuurlijk Platteland West, ook namens CLM en NAJK-edu) de start van de pilot "Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet".

Gerard Doornbos (dijkgraaf Hoogheemraadschap Rijnland) en Teunis Jacob Slob (voorzitter van Natuurlijk Platteland West) komen over de brug en leggen de samenwerking vast

foto: Erna van der Wal

foto: H. Kuipers

De inzet van dit project is om te kijken hoe de vraag van Rijnland naar een betere waterkwaliteit, in overeenstemming kan worden gebracht met het 'aanbod' van agrarisch waterbeheer of 'blauwe diensten' door de boeren. Daarvoor zal een watercoördinator bij de bedrijven langsgaan om samen met de boeren te bekijken wat hun wensen en ideeën zijn bij goed agrarisch waterbeheer. Samen met de wensen en ideeën van Rijnland moet dit leiden tot maatwerk.

Met deze aanpak wordt door Hoogheemraadschap Rijnland het advies opgevolgd van NAJK en CLM om de goede ervaringen die hiermee in Engeland zijn opgedaan, ook hier toe te passen.

Gerard Doornbos gaf aan dat het Hoogheemraadschap van Rijnland wil proberen om via samenwerking met de agrariërs vrijwillig de normen te halen van de 'Kaderrichtlijn Water'. Rijnland heeft daarvoor samen met Natuurlijk Platteland West, de koepelorganisatie van agrarische natuurverenigingen, zogenaamde 'waterpakketten' opgesteld. Dit zijn pakketten met maatregelen die goed zijn voor de waterkwaliteit en het leven in en om de sloot. Denk bijvoorbeeld aan baggeren met de baggerspuit, of natuurvriendelijk slootschonen. Bij elk van deze pakketten hoort een passende vergoeding. Teunis Jacob Slob wees zijn gehoor op de prachtige sloot, en zei daarbij: "Melkveehouders hebben nog veel meer te bieden aan de burgers dan alleen melk, als ze maar betalen."

5. Korte presentatie van activiteiten van gastheer en –vrouw Sjaak en Karin van Veen

Nadat de deelnemers zijn getrakteerd op boerenijs vertelt Sjaak van Veen kort over hun melkveebedrijf met kaasmakerij en educatieboerderij. Meest opvallende zijn toch wel de boerenkaas in de vorm van hartjes en tulpen (zie foto). Meer info op: www.kaasboerderijvanveen.nl.

foto: Sjaak en Karin van Veen

6. Statements en discussie: wat leren we van Engeland?

Nils den Besten – melkveehouder, lid dagelijks bestuur NAJK

Op allerlei terreinen blijkt: "Alleen ga je sneller / samen kom je verder". Dat geldt ook voor het Engelse systeem, als je dat vergelijkt met Nederland. Kijk naar hoe het systeem in Engeland in praktijk is uitgewerkt: Boeren zijn in Engeland enthousiast over de manier waarop de overheid insteekt. Dit is bijzonder: meestal voelen boeren zich juist gefrustreerd door de overheid en overheidsregels. Dat enthousiasme van Engelse boeren zouden we zeker moeten overnemen in Nederland. En dat kan als we van onderop werken, nadruk leggen op het meenemen van boeren.

Wilbert van Zeventer – medewerker landbouw en KRW, ministerie van V&W

Waar het gaat om kwaliteit en kwantiteit van water, moeten we een omslag maken van generiek naar specifiek. De Kaderrichtlijn Water (KRW) gaat uit van ecologie. Met een generiek beleid kom je ver, maar er komt een tijd dat je met maatwerk naar specifieke gebieden of stroomgebieden moet. De waarde van de aanpak in Groot Brittannië is dat *bottom up* en lokaal gekeken wordt wat er nodig is. En er is sprake van continuïteit. Ook wordt goed nagegaan of de resultaten daadwerkelijk bereikt worden. Daar kunnen we wat mee: per stroomgebied opstellen van beheersplannen, afspraken maken over maatregelen die je op korte en lange termijn kunt nemen en over wat je wilt bereiken. Het systeem in Engeland is een goede manier om inventiviteit van agrariërs te aan te boren.

Jannie Lamberts – melkveehoudster, lid van Raad voor het Landelijk Gebied

Twee punten in het Engelse systeem spreken aan: het is laagdrempelig en samenwerken staat voorop. Het is goed te zien dat de discussie over toeslagen voor geleverde publieke diensten ook elders in Europa gaande is.

Interessant is dat in Engeland 51% meedoet mee aan het basis-systeem, het ELS. Door de duur van 10 jaar in Engeland, maak je het structureler. Afspraken staan vast en je bent niet afhankelijk van veranderende regels. Goed is ook het landelijke puntensysteem, dat geeft goed overzicht van wat er allemaal is en kan.

Discussie

Gerard van Wakeren (ministerie van LNV) geeft aan dat het goede van de zojuist gestarte *pilot* is, dat gekeken wordt naar wat mogelijk is en gaat worden. In overleg met boeren en hun organisaties kunnen we dan zaken verder brengen. Vindt het ook goed dat waterschappen hiermee beginnen. Groen Blauwe diensten die voldoen aan de Brusselse regels staan in de Catalogus Groen Blauwe Diensten. Gemeentes, overheid en boeren kunnen hier pakketten uithalen. Groen Blauwe Diensten is flexibeler dan de SAN.

Groen Blauwe Diensten rekent niet af op prestaties maar op de maatregelen die tot de prestaties leiden. Maximaal tarief voor die prestaties staan in de catalogus. Kijk in de catalogus van Groen Blauwe Diensten en wat je daarvan nodig hebt. Waterschappen hoeven niet afhankelijk te zijn van gemeentes en provincies maar kunnen zelf actie ondernemen.

De bedoeling is wel dat er meer blauw in de catalogus komt. Wat de mogelijkheden hiervoor zijn moet via LNV richting Brussel besproken worden. Omdat er 27 landen bij betrokken zijn moet hierin wel een balans in gevonden worden.

Adri Kromwijk (DLG) stelt dat je Groene Blauwe Diensten prima per provincie kunt regelen. Ter plekke kunnen regionale pakketten samengesteld worden.

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is hier al bij betrokken in De Venen. Controles op de maatregelen worden door agrarische natuurvereniging gedaan. De agrarische natuurvereniging wijst mensen aan die controles uitvoeren. DLG doet alleen de administratieve controle van de agrarische natuurvereniging. En DLG zal enkele steekproeven nemen. De provincie en Stichtse Rijnlanden krijgen een document van de agrarische natuurvereniging, dit document gaat dan naar DLG.

Certificering van de agrarische natuurvereniging is een optie maar geen voorwaarde voor deze *pilot*. De *pilot* werkt met provinciaal geld en geen Brussels geld. Ook de *pilot* "Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet" werkt niet met geld uit Brussel.

Gerard van Wakeren geeft aan dat de Catalogus Groen Blauwe Diensten 1x per jaar aangepast kan worden. In de catalogus staan looptijden van 5 tot 7 jaar. Aan deze afspraken is LNV gebonden. In Engeland is men daar ook aan gebonden maar neemt het ministerie verantwoordelijkheid voor de overige 3 jaar. Kan in Nederland op dit moment niet, officieel worden er na 7 jaar nieuwe afspraken gemaakt. Groen blauwe Diensten is geen Brussels geld, maar iedere overheid die iets aan agrariërs betaalt moet getoetst worden. Vandaar die 7 jaar. Die periode van 10 jaar zou eens bekeken moeten worden. Veel agrariërs zijn erg positief over een langere termijn. Daarbij moeten we niet vergeten dat het ook betekent dat de compensatie langer vast staat, ook als landbouwprizen stijgen.

Nils den Besten (NAJK) geeft aan dat er veel positiefs zit in de Engelse aanpak, maar Engeland heeft niet alleen patent hierop. In Nederland sluiten de agrarische natuurverenigingen pakketten af met boeren. Zo kan het dus ook. De vraag is wel of we in Nederland niet veel meer met gebiedsgerichte ondersteuning en advies kunnen werken.

Gerard van Wakeren: Deze aanpak hebben we ook wel in Nederland, zoals in Brabant waar ze een gebiedscoördinator hebben, maar de provincies moeten dit willen. Tot nu toe doen alleen Brabant, Gelderland en Overijssel dit. De rest heeft er geen geld voor over.

Teunis Jacob Slob (Natuurlijk Platteland West) voegt toe dat bij een vergelijking tussen Engeland en Nederland je wel rekening moet houden met de verschillen. De grondprijzen in Engeland zijn een stuk lager. Dan kun je ook met lagere vergoedingen werken. *Wilbert van Zeventer (ministerie van V&W)* voegt toe dat er in Engeland meer mogelijkheden zijn om groene diensten in het bedrijf in te passen. *Judith Westerink (Alterra)* is het hier niet helemaal mee eens, iedere boer heeft wel rare plekken, dat zijn voor de natuur de mooiste plekken. Je gaat je beste grond niet inzetten om er natuur van te maken.

Piet Rombouts (Brabantse Milieufederatie/Natuurmonumenten) vindt het goed wat er in Engeland gebeurt, maar het Engelse verhaal is individueel gericht en in Nederland werken we aan collectieve afspraken; dat werkt goed in Nederland (volgens onderzoek van Louis Slangen van de WUR). Sommige dingen kun je beter collectief doen. *Wilbert van Zeventer:* Engeland is weer geïnteresseerd in de collectieve aanpak van Nederland. Zeker als je kijkt naar KRW, dan moet je op gebiedsniveau zorgen dat je waterkwaliteit beter wordt. Als gebied gezamenlijke afspraken maken. Dat kan bijna alleen op collectief niveau.

Piet Rombouts: . Wat in Brabant wel beter kan is maatwerk. Dat wordt nog niet echt toegepast. Er wordt een standaardpakket aangeboden.

Teunis Jacob Slob wordt gevraagd of zij met provincies rond de tafel zitten om een rol te krijgen bij de invulling van de opvolgers van Programma Beheer. Slob: Dat is zeker onze ambitie. Natuurverenigingen willen verantwoordelijkheid nemen en mandaat hebben om maatregelen mogelijk te maken en uit te voeren. De richting van de omvorming is eerder dat het collectief er maar mondjesmaat bij betrokken is. Wie heeft er in een gebied mandaat om het uit te voeren? Er moet een protocol komen. Er komt dan geen monopolie door natuurverenigingen.

Wilbert van Zeventer: Het gaat om maatregelen zo kosten-effectief mogelijk te laten zijn. Er zijn maatregelen en wie er wat mee wil doen, doet mee.

Jannie Lamberts vraagt zich af of je dan ook aan het grote werk toekomt, of gebeuren alleen de makkelijke dingen? *Teunis-Jacob Slob:* Natuurverenigingen durven de uitdaging wel aan. *Jannie Lamberts* vraagt zich af of natuurverenigingen dan wel genoeg mandaat hebben. Daar moet je dan aan werken.

Marinus Bogaard (Hoogheemraadschap van Rijnland): In de *pilot* van Rijnland moet de provincie Zuid-Holland meer betrokken worden. Insteek is hoe we de kwaliteit van het gebied kunnen verbeteren, dan moeten we toch breder bekijken dan alleen water.

Inge den Vos (provincie Zuid-Holland): De provincie is bezig met de vraag hoe je dat in een regeling kunt vormgeven. Gebiedsbeheerplannen moeten opnieuw gemaakt worden. De bedoeling is dit in samenwerking met alle partijen te doen. Juist om te zien hoe dat werkt, is deze *pilot* voor de provincie zo belangrijk.

Piet Rombouts: In het beheersplan van de Peel liggen ook dit soort kansen. Generiek is het goed geregeld, maar het laatste stukje maatwerk is niet geborgd. Kunnen natuurverenigingen dit wel? In de Peel hebben de natuurverenigingen geen

vertrouwen hierin omdat gebiedsgerichte maatregelen in het verleden niet gehonoreerd werden. Je moet het doorvertalen naar regelingen die juridisch afgedekt zijn. Er moeten sancties aan gekoppeld zijn. Dit ligt bij Dienst Regelingen. ANV informeert en Dienst Regelingen voert de sanctie uit.

Gerard van Wakeren geeft aan dat men in Brussel moeite heeft met de afrekenbaarheid van het collectief. Je kunt niet iemand persoonlijk aansprakelijk stellen.

Teunis Jacob Slob: Boeren zijn ondernemers en daarmee kun je afspraken maken. Het werkt nu vaak omgekeerd; de ANV kan wel bellen maar Dienst Regelingen doet niet altijd wat. Als vereniging zie je dingen gebeuren, maar er wordt niets mee gedaan. Als je mandaat krijgt kun je dat als vereniging doen. *Wilbert van Zeventer* vraagt zich af of ANV's zich hieraan niet vertillen? Wil de ANV dit wel?

Teunis Jacob Slob: Boeren zijn ondernemer. Wij willen juist dat het geld goed terecht komt. Je kunt aanvullende maatregelen nemen in overleg met de ondernemer. De sancties wel uitvoeren via Dienst Regelingen. Je maakt met de boeren op voorhand afspraken. Je spreekt samen dingen af, maar je bent als ANV geen verlengstuk van de overheid. Als vereniging kun je boeren aanspreken, Als ANV kun je dan kijken hoe het geld zo effectief mogelijk besteed worden. De praktijk is nu ook zo dat boeren zichzelf controleren. Afspraak is afspraak.

Piet Rombouts: Je moet het breder trekken, bovenwettelijke maatregelen nemen. Mensen die daar geen gebruik van maken, kunnen daar geen rechten uithalen. Boeren kunnen dan niet mee profiteren van gemaakte afspraken.

Jan Gerrit Deelen (ministerie van LNV): Iedereen lijkt hier de Engelse aanpak voor de 2^e pijler te steunen. Dat roept bij mij de vraag op of die ondersteuning ook geldt voor het Engelse standpunt, dat de 1^e pijler moet verdwijnen en dat het geld naar de 2^e pijler gaat. Hier wordt door verschillende mensen op gereageerd. *Theo van Leeuwen (melkveehouder, ANV Wijk en Wouden)* heeft liever dat alles naar de 2^e pijler gaat, dan dat alles onder *cross compliance* of Goede Landbouwpraktijk gaat vallen en dus wordt voorgeschreven.

Valkuil is, dat als we alles in 2^e pijler doen, die inzet waarschijnlijk gebiedsgebonden zal zijn. In Nederland gaat het dan al gauw om heel veel gebieden die niet plankgas kunnen boeren en moeite zullen krijgen in de concurrentie. Oppassen voor deze valkuil.

Nils den Besten: Het NAJK wil tot 2013 geen verschuivingen. Nils beseft ook dat de huidige 1^e pijler op termijn niet houdbaar is, hoe moeten we het dan doen, op een andere manier financieren. In Flevopolder bijv. moeilijk aan te geven wat voor burger belangrijk is. NAJK heeft er geen moeite mee dat de ondersteuning naar Groen Blauwe Diensten omgevormd wordt, maar er moet nog een werkzaam systeem komen. De valkuil bij de 2^e pijler (*Teunis Jacob Slob*) is dat niet alleen landbouwers profiteren, maar dat veel geld gebruikt gaat worden voor andere maatregelen dan Groen Blauwe Diensten. Hierover moeten wel scherpe afspraken gemaakt worden.

Voorzitter *Gert van der Bijl* constateert dat aan het begin van de discussie een aantal positieve zaken voor de Engelse werkwijze genoemd werden: het meenemen van boeren, het gebiedsgerichte, de *bottom-up* aanpak, laagdrempelig en gericht op samenwerking. In de discussie blijkt dat we in Nederland op allerlei plekken bezig zijn juist deze zaken in te passen. Daarbij kunnen we ongetwijfeld wat van de Engelsen leren, maar zeker ook van elkaar.

7. Deelnemerslijst

Naam	Organisatie
N. den Besten (NAJK)	Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt
G. van der Bijl	Raad voor het Landelijk Gebied (RLG)
M. Bogaard	Hoogheemraadschap van Rijnland
M..J. Bogaardt	LEI-WUR
J.G. Deelen	Ministerie van LNV - Directie Landbouw
G.J. Doornbos	Hoogheemraadschap van Rijnland
A. van Duijvenboden	Natuurlijk Platteland West
U. Dijkstra-Stam	VANADE (agrarische natuurvereniging)
N. van Everdingen	NAJK-Edu
H. van der Hulst	VANADE (agrarische natuurvereniging)
A. Kromwijk	Dienst Landelijk Gebied
J. Lamberts	Raad voor het Landelijk Gebied (RLG)
F. van Leeuwen	ANV Water, Land en Dijken
T. van Leeuwen natuurvereniging)	ANV Wijk en Wouden (agr.
M. Mul	Unie van Waterschappen
J. Oosterom	NAJK- Edu (verslaglegging)
P. Rombouts	Brabantse Milieu Federatie
R. van Schie	VANADE (agrarische natuurvereniging)
H. Silvis	Raad voor het Landelijk Gebied (RLG)
T.J. Slob	Natuurlijk Platteland West
W. Tolkamp	CLM Onderzoek en Advies
S. van Veen	Melkveehouder
K. van Veen	Melkveehoudster & kaasmaakster
B. Verstegen	ANV Wijk en Wouden
I. den Vos	Provincie Zuid Holland
G. van Wakeren	Ministerie van LNV- Directie Regionale Zaken
E. van der Wal	CLM Onderzoek en Advies
J. Westerink	WUR, Alterra - Centrum Landschap
W. van Zeventer	Ministerie van Verkeer & Waterstaat - DG Water